

DARRERES ACTUACIONS ARQUEOLÒGIQUES AL CASTELL DE BURRIAC (CABRERA DE MAR. EL MARESME)

L'excavació del castell de Burriac s'inclou dintre d'un programa més ampli que s'anomena *Projecte Burriac*, la finalitat del qual és la incorporació del conjunt monumental en el patrimoni públic de la comarca del Maresme. El projecte tècnic s'articula en tres fases d'execució.

- Consolidació de les restes del castell
- Excavació arqueològica del castell
- Restauració del castell

La primera fase es realitzà durant l'estiu de 1986. L'any següent, organitzat per l'Institut Català de Serveis a la Joventut de la Generalitat de Catalunya, es va dur a terme un camp d'aprenentatge d'arqueologia, encetant d'aquesta manera la segona fase.

També dins d'aquesta segona fase, l'any 1988 es realitzà un segon camp d'aprenentatge d'arqueologia. Aquesta fase es va desenvolupar al llarg de tot el mes de juliol i la primera quinzena del mes d'agost, en tres torns de 15 dies de durada, cada un per a vint persones, nois i noies de 18 a 25 anys d'arreu de Catalunya, i el segon torn amb participació de joves de l'Estat Espanyol.

Les tasques d'excavació es realitzaren durant el matí, mentre les tardes es dedicaren al rentat, siglat i classificació del material.

Les entitats col.laboradores foren el Servei d'Arqueologia de la Generalitat, el Museu Comarcal del Maresme-Mataró i la Mancomunitat d'Ajuntaments de l'antiga Baronia del Maresme.

L'ENTORN GEOGRÀFIC: SITUACIÓ DEL JACIMENT.

La muntanya de Burriac està situada en els termes municipals de Cabrera de Mar i Argentona, a la comarca del Maresme.

Aquest turó és a l'extrem d'un contrafort de la Serralada Litoral, tot formant part del conjunt geològic que a tota Europa es coneix amb el nom de sistema de relleu Hercinià, format per masses de granit, pissarres i calcàries silúriques, que van des del Tibidabo fins al Montnegre.

El relleu d'aquestes muntanyes és d'origen tectònic i és limitat per llargues falles longitudinals alineades en ambdues vessants, vallesana i mediterrània. Aquesta Serralada Litoral que parteix orogràficament el Maresme i el Vallès, està constituïda per una cadena muntanyosa amb petits turons que no sobrepassen els 800 metres. La muntanya de Burriac és una d'aquestes formacions; té una altura de 401 metres.

Les condicions favorables d'aquest territori, doncs, fan que des d'antic hi haguessin nuclis importants de població. La muntanya de Burriac és el marc natural de dos importants jaciments arqueològics, essent el més antic el poblat ibèric que està a la seva vessant de migdia. Al cim de la muntanya es conserven encara les restes d'una fortalesa medieval, objecte d'aquest estudi.

La situació exacta del jaciment és: 6° 04' 28" de longitud Est, i 41° 32' 17" de latitud Nord (full núm. 393 del Mapa Nacional de l'Institut Geogràfic i Cadastral, escala 1:50.000).

L'accés al castell és possible des de les poblacions properes de Cabrera de Mar, Argentona, Òrrius i Mataró, essent més fàcil per les dues primeres.

L'EXCAVACIÓ.

Les campanyes d'excavacions de 1987 i 1988 han estat, de moment, les úniques que s'han realitzat al castell de forma sistemàtica, si bé tenim notícies que alguns sectors han estat buidats i en altres s'han realitzat algunes campanyes de neteja, com és el cas de les cisternes. Així també sabem que en Carreras i Candi n'excavà la capella.

Fins al moment, el que es coneixia de la història del castell es basava fonamentalment en les fonts escrites. Dos treballs puntuals foren els que s'utilitzaren per a la preparació de l'excavació. El primer, l'obra monogràfica d'en Francesc Carreras i Candi, escrita a finals del segle passat (1898). El segon, la recent tesi doctoral (1987) de la historiadora Coral Cuadrada i Majó, bona part de la qual es refereix a aquest castell partint bàsicament de la documentació escrita.

Per a la campanya de 1987 es triaren dues zones concretes, una situada a la part jussana del castell i l'altra a la part sobirana, per tal de verificar arqueològicament algunes de les afirmacions fetes per Carreras i Candi. Aquest autor havia definit la part jussana com a zona de dependències secundàries (magatzems, corrals, etc.) i la part sobirana com a zona residencial. La campanya de 1988 es dedicà exclusivament a seguir excavant la part sobirana.

Després dels resultats d'ambdues campanyes d'excavació, veiem ara les diferents fases que s'han pogut establir per a cada un dels sectors:

Sector 1 (Part baixa del castell)

1a. fase: Moment de construcció del mur exterior d'aquesta zona del castell, documentada a partir de fragments ceràmics d'olles grises i vidrieres de color verd-melat, datables de la segona meitat dels segles XV i XVI.

2a. fase: Poc després, aquest mur s'elevaria i es construiria el mur de tanca del recinte, conformant un espai de dues plantes, la segona suportada amb un embigat transversal de fusta, tot definint, possiblement, un pas de ronda a la zona superior, i un espai tancat i cobert a la inferior. D'aquesta fase ens resta un sòl de terra trepitjada, molt feble, i amb poc material: claus de ferro i una clau de pany de porta. Una part d'aquest estrat d'ocupació estava destruïda per una gran quantitat de rajoles, algunes d'elles ben disposades, donant la sensació de restar emmagatzemades.

3a. fase: La darrera fase que s'ha documentat arqueològicament en aquest sector correspondria al moment d'abandonament. A partir d'aquest moment començaria l'enderrocament dels murs. El material que s'hi associa és escadusser i heterogeni. Destaquem la troballa d'un morabatí de Felip Vè. de l'any 1720, moment en el qual s'abandonaria definitivament el sector.

Sector 2 (Part alta del castell)

1a. fase: Primera fase d'hàbitat documentada. Correspon al moment en què es bastiren els murs amb pedra. S'associa a un paviment de terra trepitjada força consistent i compacte, assentat directament sobre la roca, i a una llar de foc situada en un retall rectangular de la roca. Els materials ceràmics apareguts pertanyen a olles grises de difícil i àmplia datació (segles XI a XIII), de les quals es coneix molt poc el seu procés d'evolució tipològica.

2a. fase: Moment d'amortització de la fase anterior. Documentat per un farciment de terres realitzat potser per anivellar l'àmbit. És en aquest reompliment on trobarem les primeres ceràmiques envernissades. Destaquem diversos fragments de vasos de ceràmica catalana decorada en verd i manganès i un bol de ceràmica decorada en verd amb tons blavosos, que no correspon a cap tipus de producció catalana coneguda. La cronologia d'aquesta fase caldria situar-la a finals del segle XIII o començaments del segle XIV. Cap a finals d'aquest moment, però abans de la següent fase d'hàbitat, cal situar la construcció d'un desguàs que mitjançant un forat en el mur treia les aigües fora del recinte. Formant part d'un dels murs del desguàs es trobà un fragment de plat decorat en verd i manganès, de cronologia similar als trobats en el farciment anterior. Aquest desguàs funcionaria en part durant la següent fase d'hàbitat.

3a. fase: Segona fase d'hàbitat documentada. Correspon al moment de construcció i ús d'un paviment de terra trepitjada. D'aquesta fase no trobarem cap material datador fiable, tan sols algunes vores d'olles de ceràmica grisa i fragments infor-

mes de ceràmica vidriada blanca i melada. La cronologia àmplia d'aquests materials ens situaria aquesta fase dins del segle XV i primera meitat del segle XVI. En un moment indeterminat d'aquesta fase es produiria l'amortització del desguàs. En el seu interior trobarem un reompliment de terres que contenien materials que coincideixen perfectament amb els de la segona fase d'hàbitat.

4a. fase: Moment d'amortització de la fase anterior. És el moment d'enderroc i abandonament definitiu de l'àmbit i probablement del sector. En la zona central del paviment de la fase anterior documentarem un seguit de pedres de l'enderroc dels murs que havien rebotat i enfonsat parcialment el paviment. També sobre el paviment documentarem una teulada caiguda. Per sobre d'això es formà artificialment un estrat de farciment que cobria en part un dels murs ja enderrocat. El material que es trobà en aquest farciment era abundant i força indicatiu. Destaquem un seguit de bols catalans decorats en blau, plats de Manises de reflexos metàl·lics i rajoles de Manises decorades en blau. Aquests materials proporcionen una cronologia força concreta per a la formació del farciment: tercer quart del segle XV.

5a. fase: D'aquesta fase es documentà un paviment de terra trepitjada molt feble que tan sols ocupava un racó de l'àmbit. Pràcticament no s'hi trobaren materials, a excepció d'un fragment d'olla amb vernís melat a l'interior, amb una cronologia àmplia de finals dels segles XV i XVI. Considerem aquesta fase com un fet puntual i localitzat sense cap relació amb les estructures que l'envoltaven, en un moment en què probablement ja s'havia abandonat el sector.

La darrera sedimentació era el nivell superficial. Fou format paulatinament per l'acció antròpica esporàdica i per aportacions naturals. La ceràmica més moderna trobada correspon a produccions locals o regionals de començaments del segle XIX.

CONCLUSIONS.

Fins fa poc temps l'excavació metòdica de castells i fortificacions medievals era pràcticament inexistente. Les actuacions que es feien es reduïen a buidatges o neteges amb resultats poc vàlids. El tema s'estudiava a partir de les dades obtingudes de la documentació escrita i de la descripció artístic-arquitectònica dels edificis.

Darrerament, aquesta mancança important en la recerca del nostre país es va solucionar amb les excavacions que s'han realitzat o es realitzen, entre altres jaciments, als castells de Llinars del Vallès (Vallès Oriental), Monsoriu (La Selva), Mata (El Maresme), Mataplana (Ripollès), Taradell (Osona), Calafell (Baix Penedès) i des de fa un parell d'anys a Burriac (El Maresme).

La primera sedimentació documentada al cim de la muntanya de Burriac respon a uns farciments d'època ibèrica que omplien les esclertes de la roca. La següent ocupació del cim serà ja en l'etapa medieval.

Durant l'excavació es documentaren un seguit de forats fets a la roca, que segurament servien per encabir-hi postes de fusta que aguantarien algun tipus d'estructura que desconeixem. També eren visibles uns esglaons fets retallant la roca. El fet de no haver trobat cap material associat a aquests elements no ens permet saber l'època exacta. En el cas de tractar-se d'elements d'època medieval, haurien de ser anteriors a la primera fase d'ocupació documentada durant l'excavació, la qual cosa implicaria que abans de bastir-se el castell amb pedra hi haurien estructures fetes amb materials peribles.

Amb la visió un xic més àmplia que ens proporciona el fet d'haver excavat durant dues campanyes seguides un mateix sector del castell, reafirmem que aquest sector, situat a la part sobirana del castell, cal entendre'l com a zona d'hàbitat des del moment en què es construeix fins al moment en què es destrueix. Les diferents fases d'ocupació semblen ser períodes llargs en les quals les estructures que les emmarquen sofreixen un bon nombre de reformes des del moment en què es basteixen fins al segle XIV. Aquest fet queda reflectit en les restes trobades i en la seva complexitat de comprensió i interpretació. Una interpretació global dels sectors s'ha de realitzar quan siguin completament excavats.

La petita i particular evolució que hem intentat refer de la zona excavada s'ha d'emmarcar en els fets més generals que conformen la història medieval de la nostra comarca i de bona part del país. D'aquesta manera cal relacionar les vicissituds que tenen lloc en el castell amb els esdeveniments històrics del nostre país. Sense anar més lluny, veiem que el moment d'amortització de la primera fase del segon sector coincideix amb el període de declivi dels castells com a únic element bàsic d'una societat feudalitzada, així com també amb el període de prosperitat que semblen començar a tenir en aquests moments les ciutats. Els castells, a partir d'aquest moment, no s'han d'entendre com a elements purament defensius i d'expressió d'un poder feudal, sinó que esdevenen llocs de residència sense les connotacions que van tenir fins al moment.

Durant el segle XV es succeeixen un seguit de moviments reaccionaris per part de la noblesa, per tal de tornar a representar el paper protagonista que havia tingut anys abans. Sembla ser que aquest retorn és efectiu i, per tant, constatable en alguns castells, la qual cosa representa un seguit de reformes i remodelacions que d'altra banda també es veuran reflectides en algunes ciutats. Aquest és un període de canvi; per tant, d'instabilitat social, i d'enfrontaments entre nobles, burgesos i la mateixa monarquia.

A Burriac, aquest període coincideix amb la donació del castell per part del rei Joan II a Pere Joan Ferrer, que serà el senyor del castell entre els anys 1471 i 1502. L'arribada d'aquest nou senyor al castell representà tot un seguit d'importants reformes que queden reflectides i documentades per l'arqueologia.

El sector número 2 (part sobirana) s'amortitzà i inutilitzà en aquesta època i deixà de ser zona d'hàbitat, que possiblement cal buscar en la part més alta del recin-

te. Alhora es construïran noves dependències i s'ampliarà considerablement l'àrea del castell (sector 1- part jussana).

Carreras i Candi, que practicà excavacions al castell, com ja hem indicat abans, creia que el castell va ser enderrocat l'any 1462 pels partidaris de Joan II, quan amb les tropes auxiliars franceses envaïren les comarques del Vallès i el Maresme, assetjant Barcelona.

La troballa d'un nivell d'enderroc datable dins del tercer quart del segle XV (1450-1475) a la part sobirana del castell, ens fa pensar que correspondria al moment d'enderroc del castell esmentat per Carreras i Candi, quedant deshabitada aquella part del castell des d'aleshores. En el plànol que publica Carreras i Candi, aquesta zona deshabitada correspon a la que figura amb el número 11.

D'altra banda, la troballa d'uns paviments associats als murs del sector jussà del castell, datables vers el tercer quart del segle XV, ens fa pensar que corresponen efectivament a la reconstrucció deguda a Pere Joan Ferrer, feta l'any 1473.

Pere Joan Ferrer serà el darrer senyor que utilitzarà com a residència el castell. Amb la seva mort s'inicià el procés irreversible d'abandonament del castell encara que, molt puntualment i en períodes curts, es documenten utilitzacions de certs sectors del recinte (5a. fase del sector 2). La capella de sant Vicenç, però, s'utilitzà fins al segle passat.

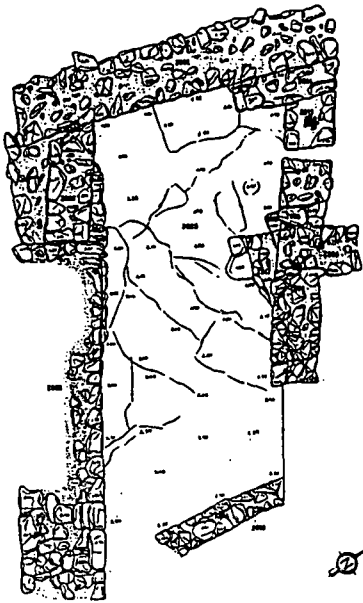
Veiem, doncs, d'aquesta manera, com l'arqueologia pot ajudar a completar i/o refrendar allò que es pot extreure de la documentació escrita.

És d'esperar que les actuacions arqueològiques puguin continuar al recinte del castell d'una forma més regular i planificada, vistos els bons resultats que de moment ens han proporcionat.

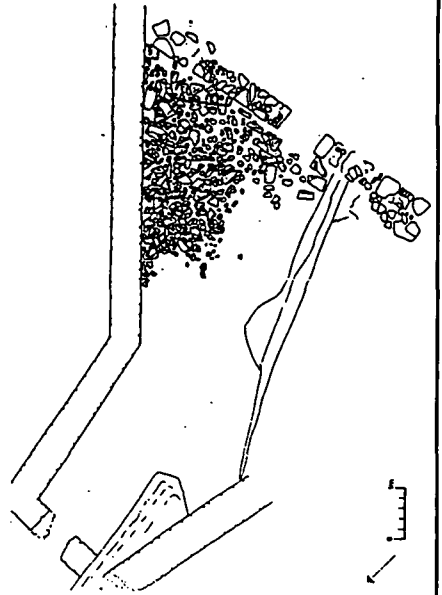
Joaquim Garcia i Roselló
Josep Antoni Cerdà i Mellado

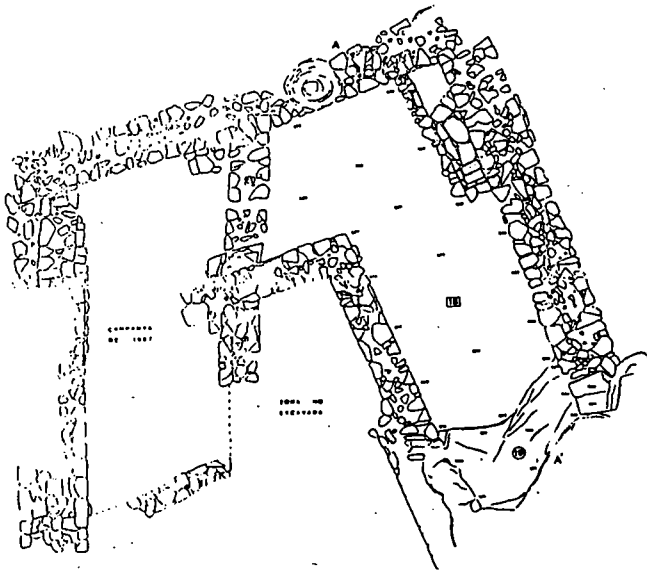
Situació geogràfica del castell de Burriac.

Sector 2 de la campanya de 1987.

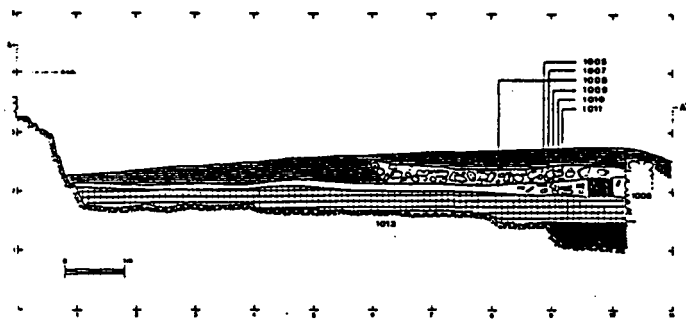

Sector 1 de la campanya de 1987.

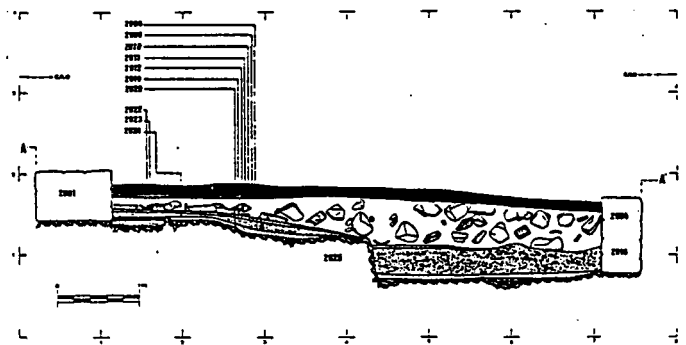

Campanya de 1988.

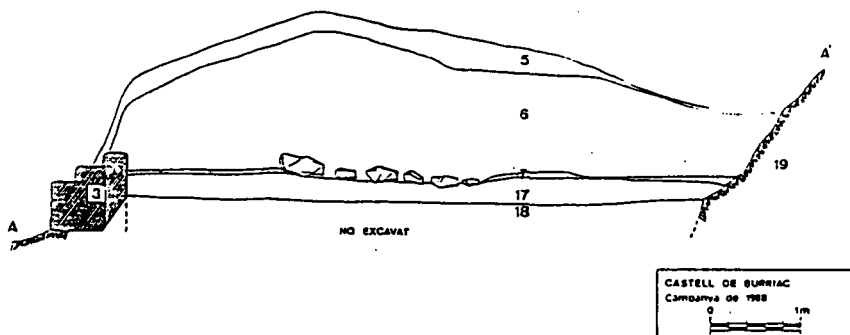
CASTELL DE BURMIAC (EL MONTSANT)
 Campaña de 1988
 0 5 10 m

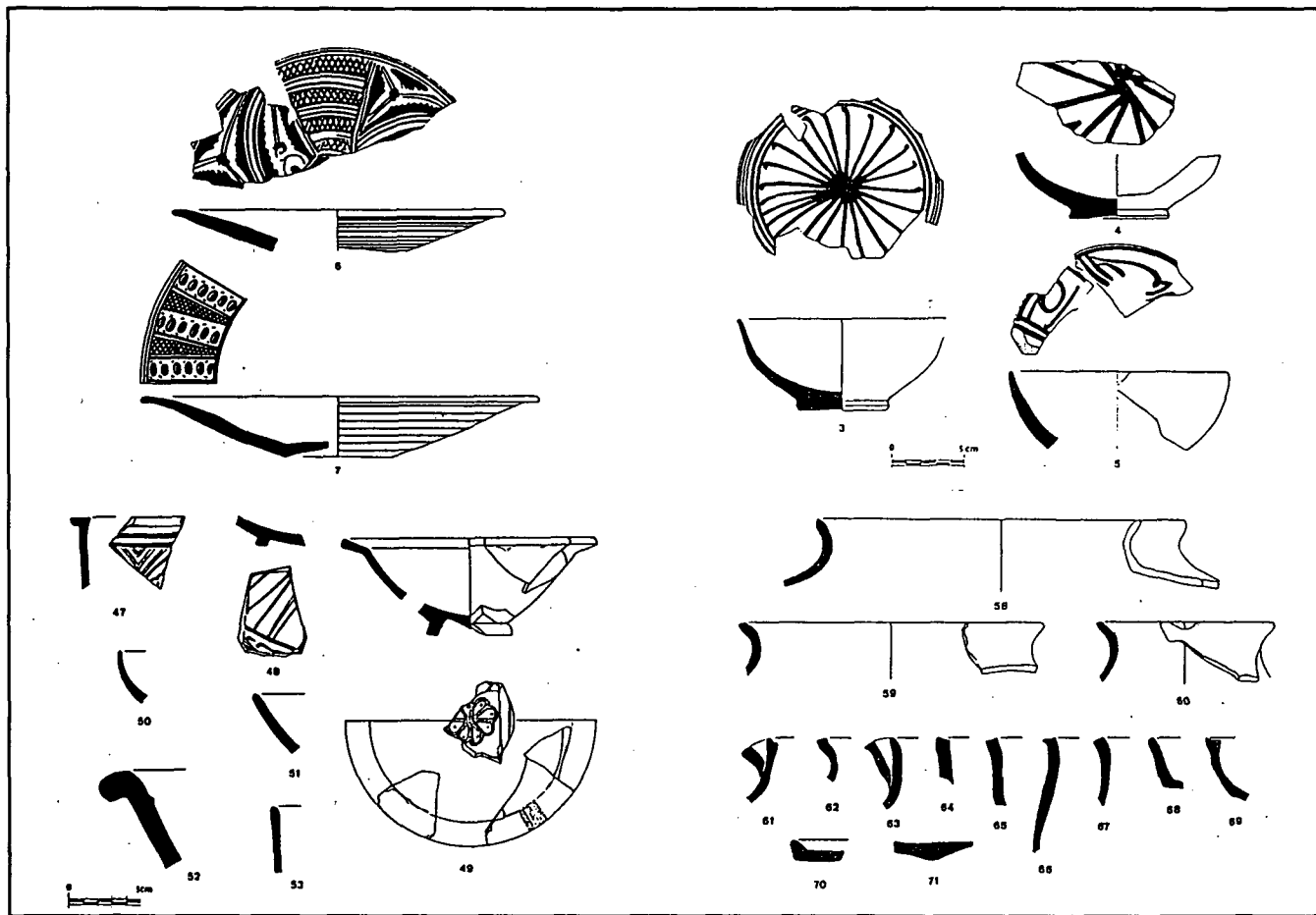
Tall estratigràfic del sector 1 de la campanya de 1987.

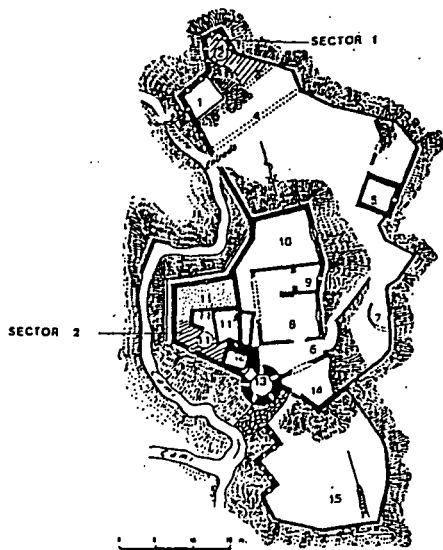
Tall estratigràfic del sector 2 de la campanya de 1987.

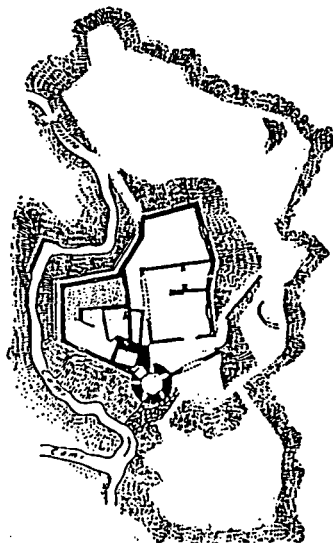
Tall estratigràfic de la campanya de 1988.

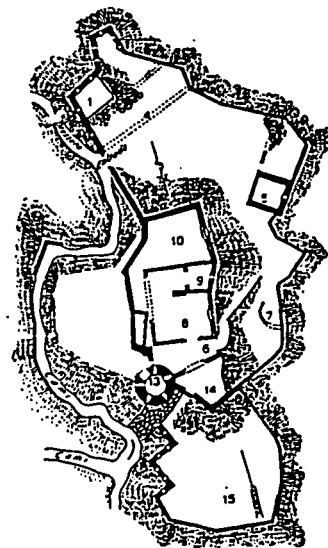
Representació d'alguns dels materials apareguts durant la campanya de 1988.

Plànol del castell
segons Emili Cabanyes.

Plànol del castell
abans de les reformes de
Pere Joan Ferrer.

Plànol del castell
després de les reformes de
Pere Joan Ferrer.